

Godsdienstvrijheid en de levensbeschouwelijke markt: multireligiositeit of spirituele chaos?

Column Forum Doorbraak, juli 2025

Originele versie, licht ingekort gepubliceerd 20-07-2025

In onze westerse cultuur kennen we onbeperkte godsdienstvrijheid, en we zijn fier op deze tolerantie en ruimdenkendheid, die we als een pluim op de hoed van onze 'verlichtheid' steken. Op het eerste zicht is dat enkel positief: geloof kan toch sowieso niet verplicht, opgedrongen of geforceerd worden? Maar is ongeremde vrijheid altijd een onverdeelde zegen? Wat dan met alle misbruik en ontsporingen, zoals sekteleiders, pseudomessiassen en charlatans? Zijn er grenzen aan religieuze vrijheid en diversiteit?

Voorbeeld één: de 'kerk van het vliegend spaghettimonster' werd in 2005 bij wijze van grap 'gesticht' door een 25-jarige student in de VS, als een parodie op andere religies - om a.h.w. aan te tonen dat alle andere even 'nep' en belachelijk zijn. Intussen kreeg ze tienduizenden aanhangers, hebben ze een eigen 'evangelie', scheppingsmythe, geboden, rituelen, een profeet en priesters. In 2016 konden de aanhangers in Nederland op basis van de bestaande wetten de overheid 'dwingen' om ze te registreren als officieel kerkgenootschap. Of vrijheid altijd vooruitgang is...?

Voorbeeld twee: de 'Orde van de Zonnetempel' werd in 1984 opgericht, o.a. door de Belgische homeopathische arts Luc Jouret: een mengsel van oude tempelierstradities, rozenkruisers en New Age. Aan de volgelingen werd verteld dat zij door hun vrijwillige dood naar de planeet Sirius zouden gaan, om later vandaar terug te keren naar de aarde, waar Jezus intussen zou terugkomen als de zonnegod. In 1994 kostten de collectieve zelfmoorden het leven aan 53 mensen. Of alle religies evenwaardig zijn...?

De facto is het domein van religie en spiritualiteit een 'levensbeschouwelijke markt' geworden, waar alles te koop is. Terwijl de economische markt streng gereguleerd is, is er niets of niemand die dat kan of mag bij geloofsovertuigingen: want het is het domein van het transcendente en sacrale. In de praktijk is er dus vrije concurrentie en elke mogelijke of onmogelijke overtuiging probeert zieltjes te winnen, ook atheïsten en vrijzinnigen. Want laten we niet vergeten dat ongeloof óók een vorm van geloof is - even onbewijsbaar - en niet 'neutraal' of 'gebaseerd op wetenschap'.

Tot 1781 was er in België een wettelijk monopolie, in handen van de katholieke kerk: zij waakte over de spirituele rijkdommen van de christelijke erfenis die de eeuwen doorstaan had en één van de basispijlers is van de Europese beschaving. Een marktmonopolie heeft echter als nadeel dat de hoofdspeler gemakkelijk 'lui' en zelfgenoegzaam wordt. Vrije concurrentie kan leiden tot betere kwaliteit: de

kerk werd gedwongen het eigen 'product' beter te maken. Wanneer ze moet vechten voor haar marktaandeel, moet ze zichzelf constant bevragen, uitzuiveren, haar 'aanbod en communicatie' upgraden - wat soms beter, soms minder goed slaagde. Mensen 'kopen' het geloof niet meer uit gewoonte en traditie, ze geloven niet meer 'op automatische piloot'. Als mensen mondiger worden, moet je hen met kwalitatieve argumenten overtuigen, hun vertrouwen verdienen, 'iedere dag'.

Sinds de jaren 1960 veranderde de situatie nog veel sneller: door migratie kwamen veel exotische religies ons land binnen. Zeker sinds mei '68 en sinds de Beatles India ontdekten en oosterse goeroes in het westen introduceerden, werd New Age heel cool en hip. New Age maakt van alle religies één cocktail, want 'alle wegen leiden tot god'. Weg met het 'beknottende' christendom: vrijheid-blijheid werd de nieuwe mantra. Alles wat anders en nieuw was, was beter. De Kerk werd onder een vergrootglas geanalyseerd op fouten, oosterse en neoheidense religies naïef en gretig ingedronken.

Voorbeeld drie: Transcendente Meditatie (gelanceerd door Maharishi Mahesh Yogi) beweert dat, wanneer alle mensen tweemaal per dag 20 minuutjes zouden mediteren volgens hun techniek (met een geheime mantra), alle problemen van de wereld binnen korte tijd zouden opgelost zijn. Er zou kosmische harmonie komen in onszelf, lichaam en ziel, in al onze relaties, en dus ook internationaal. Of je nog een klein beetje kritisch mag kijken naar spirituele beweringen...?

Weinig westerse mensen beseffen dat yoga een religieuze (hindoeïstische) achtergrond heeft en een spiritueel doel: de beoefenaar moet hierdoor zijn geest leegmaken om contact te krijgen met de goden (of met Brahman-in-hemzelf). Wanneer hindoes zien hoe westerlingen yoga beoefenen als een soort 'turnen', schudden ze vol onbegrip hun hoofd. Ook de Dalaï Lama keurt het af dat naïeve westerlingen aan spirituele *cherry picking* doen en 'stukjes' boeddhisme beoefenen zonder enig geestelijk inzicht.

In de jaren 1980 kwam daarbovenop het postmodernisme met de stelling dat 'iedereen zijn eigen waarheid heeft': alsof alle meningen, dus ook religieuze, even waar zijn. De totale religieuze 'deregulering' heeft in ieder geval als keerzijde dat de markt overspoeld wordt door pseudo en nep. Het heet zo mooi 'pluralisme' en 'multiculturaliteit', maar het is eigenlijk een rommelmarkt geworden, een vrijhaven voor spirituele ronselaars, bonafide en malafide, waaronder sommige invloed, macht of geld ruiken. Alles is toegelaten om de spirituele honger van goedgelovige mensen gretig uit te buiten. Als je het maar mooi kan verpakken: misleidende verkoopspraatjes en manipulerende reclame, halve waarheden en opgesmukte voorstellingen. De waarheid is vogelvrij verklaard en de wet van de jungle neemt het over.

De meeste mensen die de kerken verlieten, werden niet per se atheïst, maar gingen graag eens 'om de hoek' shoppen. Variatie is toch verrijkend, nietwaar? Exotische therapieën krijgen semireligieuze benamingen, het oude heidendom wordt in eer hersteld - horoscopen, druïden of wicca - of een veelheid aan seculiere goden aanbeden - van voetbal tot kunst en wetenschap. Iedereen is zijn eigen paus, kan zichzelf uitroepen tot een messias en verlosser van de

mensheid. Niemand ziet door de bomen het bos nog: mensen geven het op om in iets te geloven, want 'iedereen kan toch alles beweren?' Of onze cultuur echt verrijkt wordt door de import van religieuze diversiteit...?

Een seculiere, 'neutrale' overheid heeft geen instrumenten in handen om dit te reguleren: zolang religieuze groepen de wet niet overtreden, zolang ze niemand schade berokkenen, kan niemand ingrijpen. Niet-westerse culturen kijken geschrokken of bezorgd naar de spirituele chaos in het westen, de versnippering en de decadentie die eruit voortvloeit.

In plaats van geestelijke verrijking zien we een enorme uitholling en geestelijke armoede, de 'ondraaglijke lichtheid' rond zingeving en existentiële vragen. De seculiere mens wordt spiritueel analfabeet. Bij de simpelste levensvragen 'Waar kom ik vandaan?' en 'Waar leef ik voor?' staat hij met zijn mond vol tanden. Materieel rijker dan ooit, spiritueel op sterven na dood. De toename van crisissen in onze westerse wereld staat niet los van de spirituele crisis die eronder ligt.

Ignace Demaerel